

Νεφρός. Παρατηρεῖται ἔντονος ὑπεραιμία τῶν Μαλπιγγιανῶν σωματίων μετ' ἀθροίσεως ἐρυθρῶν αἰμοσφαιρίων ἐντὸς τῶν εὐθέων σωληναρίων.

Αἱ χρώσεις δὲν ἀπέδειξαν τὴν κλασικὴν μορφήν τοῦ μύκτητος εἰς τὰς τομὰς τῶν ὀργάνων. Εἰς τὰς κατὰ Gram χρώσεις παρατηροῦνται μικρὰ κοκκία θετικά, ἅτινα πιθανὸν νὰ ὀφείλωνται εἰς ὠρισμένην μορφήν ἐξελίξεως τοῦ μύκτητος (ὑπόθεσις).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἡ παθογόνος δρᾶσις τοῦ στρεπτότριχος πειραματικῶς δὲν ἔχει τελείως ἀποδειχθῇ. Ἐν τούτοις, εἰς τὰ ἡμέτερα πειράματα εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι δὲν εὐρομεν εἰδικὰς ἀλλοιώσεις, ἀλλ' ἀναμφιβόλως ὁ μύκτης ὃν ἀπεμονώσαμεν, ὑπῆρξε παθογόνος διὰ τὸν πίθηκον.

Ἡ παθογόνος αὕτη δρᾶσις ἀποδεικνύεται διὰ σηψαιμικῆς καταστάσεως ἣν ἀπολύτως ἐβεβαιώσαμεν, ἀφ' ἐνός μὲν διὰ τῆς πυρετικῆς ἀντιδράσεως τοῦ πειραματοζώου καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς αἵματοκαλλιεργείας, δι' ἧς ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ στρεπτότριξ ἐπὶ τινὰ τοῦλάχιστον χρόνον κυκλοφορεῖται εἰς τὸ αἷμα (στρεπτοτριχαιμία) καὶ εἶτα ἐντοπίζεται ἐπὶ τῶν σπλάγχων παράγων ἐπὶ τοῦ πνεύμονος αἰμορραγικὴν φλεγμονήν, ἀρκετὰ ἐκδηλον, μετὰ κατάρρου κυψελιδικοῦ καὶ βρογχικοῦ καὶ ἀντιδράσεως τοῦ ὑπεζωκότος, ἥτις κατέληξεν εἰς παραγωγὴν συμφύσεων μετὰ ἑν ἔτος. Ἄξιον μνείας εἶναι νὰ σημειώσωμεν τὰς ἀπὸ τῶν πνευμόνων ἀντιδράσεις παρὰ τῇ ἀσθενεῖ ἐξ ἧς ἀπεμονώθη ὁ στρεπτότριξ, ἥτις παρουσίαζε ἐπανειλημμένας αἱμοπτύσεις καὶ πλευρικὴν ἀντίδρασιν ἐκδηλουμένην διὰ πυώδους πλευριτίδος.

Ἐπίσης παρετηρήσαμεν καταφανῆ ἀντίδρασιν τοῦ λεμφικοῦ συστήματος ἐκδηλωθεῖσαν δι' ἐντόνου ὑπερτροφίας τοῦ λευκοῦ πολφοῦ τοῦ σπληνὸς καὶ τῶν λεμφικῶν γαγγλίων ἐπίσης.

Τέλος ἡ πειραματικὴ ἀπόδειξις τῆς στρεπτοτριχαιμίας, παρὰ τῷ πιθήκῳ, ἐξηγεῖ καὶ τὰς ἐπανειλημμένας καὶ κατὰ περιόδους πυρετικὰς ἐξάρσεις τῆς ἀσθενοῦς ἡμῶν διακοπτομένας ὑπὸ περιόδων ἀπυρεξίας καὶ αἵτινες πιθανώτατα ὀφείλοντο καὶ παρὰ τῷ ἀσθενεῖ ἡμῶν εἰς περιοδικὴν στρεπτοτριχαιμίαν (*évolution en poussées*).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.— Πότε προήχθησαν αἱ Ἀθῆναι εἰς Μητροπολιν, (λύσις τῆς διαφωνίας τῶν πηγῶν), ὑπὸ Γερ. Κονιδάρη. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ κ. Κ. Δυοβουνιώτου.

Τὰ Ἐκκλησιαστικὰ «τακτικά» ἢ «ἐκθέσεις» (*Notitia Episcopatum*)¹ διέσωσαν μέχρις ἡμῶν τὴν ἐπίσημον «τάξιν προκαθεδρίας» τῶν μητροπόλεων, αὐτοκεφάλων

¹ ΓΕΡ. Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ : Τακτικά, ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τόμ. Κ Β', σ. 756-7.

Τοῦ αὐτοῦ : Αἱ μητροπόλεις καὶ Ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου καὶ ἡ τάξις αὐτῶν, τόμ. Α'.

ἀρχιεπισκοπῶν καὶ ἐπισκοπῶν τῶν Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἰδίᾳ τοῦ Οἴκου-
μενικοῦ ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς. Τὰ τακτικά ταῦτα ἀποτελοῦσι πολλάκις
μοναδικὴν πηγὴν διὰ τὰς ἐπὶ μέρους χώρας, τὰς ὑπαγομένους ὑπὸ τὸ Οἶκ. Πατριαρ-
χεῖον. Τοῦτο διαπιστοῦται ἀκριβῶς ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ περιφήμου Παρισινοῦ Τακτικοῦ
(Κῶδιξ 1555 A 7^ο), τὸ ὁποῖον εἶναι ἀντίγραφον ἐπισήμου τακτικοῦ συνταχθέντος ὑπὸ
τοῦ Λέοντος τοῦ Γ' τοῦ Εἰκονοκλάστου (Notitia der Bilderstürmer)¹ καὶ συμπλη-
ρωθέντος πιθανώτατα ὑπὸ τοῦ διαδόχου καὶ υἱοῦ του Κωνσταντίνου τοῦ Ε' (μεταξὺ
τῶν ἐτῶν 733-746)² ἥτοι μετὰ τὴν ἀπόσπασιν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας
ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Ρώμης (733) καὶ τὴν ὑπαγωγὴν των ὑπὸ
τὴν Ἐκκλ. Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ κῶδιξ οὗτος εἶναι σημαντικώτατος διὰ τὴν
Ἐκκλησ. Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος τοῦ τέλους τοῦ Ζ', τοῦ Η' καὶ ἐν μέρει τοῦ Θ'
αἰῶνος, διότι δεικνύει ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν θέσιν, ἣν ἔλαβον αἱ νέαι μητροπόλεις καὶ αἱ
αὐτοκέφαλοι ἀρχιεπισκοπαὶ τῶν ἀνωτέρω ἐπαρχιῶν ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ
ὅρια τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτῶν ἐπαρχιῶν.

Ἐν τῇ τακτικῇ τούτῃ φέρονται αἱ Ἀθῆναι ὡς Μητρόπολις, ἔχουσα ὑφ' ἑαυτὴν 38
ἐπισκοπὰς εὐρισκομένας ἐν τε τῇ Ἀττικοβοιωτίᾳ, τῇ Φθιωτιδοφωκίδι καὶ ταῖς νήσοις:

Ἐπειδὴ δὲ τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐνέχει ἐξαιρετικὴν σημασίαν διὰ τὴν Ἐκκλ. καὶ
πολιτικὴν Ἱστορίαν τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς
σκοτεινοὺς ἐκείνους χρόνους, καθ' οὓς ἀκριβῶς ἐθεωρήθη, ἐσφαλμένως, ὑπὸ τοῦ Fallme-
rayer, ὅτι ἡ Ἑλλὰς κατεστράφη παντελῶς ὑπὸ τῶν Σλαύων, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετα-
σθῇ τὸ ζήτημα ἰδιαιτέρως καὶ ἐπισταμένως τοσοῦτῃ μᾶλλον, καθόσον ὑπάρχει ἐν
προκειμένῳ διαφωνία τῶν πηγῶν. Ἡ ἑτέρα πηγὴ πρὸς ἣν ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν τὰ
«τακτικά», προκειμένου περὶ τοῦ καθορισμοῦ τοῦ χρόνου τῆς προαγωγῆς τῶν
Ἀθηνῶν εἰς Μητρόπολιν, εἶναι κυρίως τὰ περιώνυμα ἐνεπίγραφα χαράγματα τοῦ
Παρθενῶνος³. Ἐπὶ τῆς πηγῆς δὲ ταύτης ἐστηρίχθησαν μονομερῶς σχεδὸν ἅπασαι,
ἂν δὲν ἀπατῶμαι, αἱ νεώτεραι καὶ αἱ παλαιότεραι μονογραφίαι, αἱ ἀναφερόμεναι
εἰς τὴν ἐκκλ. προαγωγὴν τῶν Ἀθηνῶν εἰς Μητρόπολιν⁴. Εἰς τὴν μετὰ χεῖρας ἀνακοί-
τεῦχος α' Ἀθῆναι 1934. (ἐν τῇ σειρᾷ: Texte und Forschungen zur Byzantinisch-Neugrie-
chischen Philologie... herausgegeben von Prof. Dr. N. Bees. Beiheft N^ο 13).

¹ E. GERLAND: Corpus Notitiarum Episcopatum ecclesiae orientalis Graecae I. Band I. Heft, Einleitung. Chalcedonensis 1931.

² ΓΕΡ. Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ: ἐνθ. ἀνωτ. σ. 26 καὶ 83.

³ ΑΡΧΙΜ. ΑΝΤΩΝΙΝΟΥ: Αἱ Παλαιαὶ Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐν Ἀθήναις, Πετρούπολις 1847 (ρωσ.) σ. 57-66.

⁴ Εὐρετήριον τῶν (μεσαιωνικῶν) Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, Τεῦχος Α' ὑπὸ Γεωργίου Σωτηρίου. Ἀθῆναι 1927 σ. 22. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου (νῦν Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν): Ἡ ἐκκλησία Ἀθηνῶν, ἐν Ἀθήναις 1928 σ. 30 καὶ Ἐγκύκλ. Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, τόμ. Α' σ. 365 κλπ.

νωσιν ἐπιχειροῦμεν νὰ λύσωμεν τὴν διαφωνίαν ταύτην. Αἱ πηγαὶ παρουσιάζουσι τὴν ἐξῆς εἰκόνα :

A) Ἐκ τῶν Notitia Episcopatum.

1. Τακτικὸν Λέοντος τοῦ Γ' καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' (733-746)¹.

... Μητροπολίται ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως

... 51 <μστ> ἐπαρχία Ἑλλάδος Ὁ Ἀθηνῶν

... Οἱ ὑπὸ Μητροπολίτας <ἐπίσκοποι> ...

<μθ ἢ μστ> Ἐπαρχία Ἑλλάδος

<ἔχει πόλεις λη>

Ἀθῆνα<ι> Μητρόπολις. Ἀκολουθοῦν αἱ 38 ἐπισκοπαί.

2. Τὰ τακτικὰ τῶν ἀρχῶν τοῦ 9^{ου} καὶ αἰῶνος ἦτοι τὰ ὑπ' ἀριθ. 6 καὶ 8 (παρὰ Parthey)² φέρουσι τὰς Ἀθήνας ὡς Μητρόπολιν καὶ αὐτοχρόνως ὡς αὐτοκέφαλον ἀρχ/πὴν, ἐν ᾧ τὸ σύγχρονον σχεδὸν τακτικὸν τοῦ Βασιλείου (Notitia 1 παρὰ Parthey) ἀναγράφει τὰς Ἀθήνας μόνον ὡς Μητρόπολιν³. Ἡ μικρὰ αὕτη διαφωνία μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ τοῦ δευτέρου ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐντὸς τῶν αὐτῶν τακτικῶν δέον ν' ἀποδοθῇ γενικῶς μὲν εἰς τὸ ὅτι δὲν ἀντιπροσωπεύουσι τὰ τακτικὰ ταῦτα τὴν ἐπίσημον «τάξιν», ἀλλὰ ἀποτελοῦν φιλολογικὴν παραγωγὴν⁴ ὀφειλομένην εἰς ἰδιώτας καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν παρεξήγησιν τοῦ ὅρου «Ἀρχιεπίσκοπος» περὶ οὗ θὰ εἴπωμεν τὰ προσήκοντα κατωτέρω. Ἀρκεῖ δὲ νομίζω ἡ ἀναγραφὴ τῆς ἐπαρχίας τοῦ αὐτοκεφάλου «ἀρχιεπισκόπου»(!) Ἀθηνῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀχαΐα, τοπωνυμικόν, τὸ ὁποῖον ἐξέλιπε ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Ζ' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ Η' αἰῶνος, διὰ νὰ πεισθῶμεν, ὅτι πρόκειται περὶ σφάλματος. Ἄλλως τε αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ τακτικὰ ὀνομάζουσι (ὀρθῶς) ρητῶς εἰς τὸ συνταγματικόν (α' μέρος) τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν ὡς ἐπαρχίαν τῆς Ἑλλάδος⁵. Κατὰ πλειοψηφίαν λοιπὸν τὰ τακτικὰ ταῦτα θεωροῦσι τὰς Ἀθήνας ὡς Μητρόπολιν κατὰ τὸν Θ' καὶ Η' αἰῶνα.

B' Ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῶν Συνόδων :

Τὰ Πρακτικὰ τῶν Συνόδων Ψευδογδόης (869) καὶ τῆς παρ' ἡμῖν φερομένης ὡς Η' (879) φέρουσιν τὰς Ἀθήνας ὡς Μητρόπολιν. Εἰς τὴν Ζ' οἰκουμενικὴν δὲν

¹ Κατὰ τὴν ἀναθεωρημένην κριτικὴν ἐκδοσιν παρ' ἐμοί, πρβλ. Γερ. I. Κονιδάρη ἐν ἀνωτ. σ. 87, 90, 102, καὶ πίναξ α'.

² G. PARTHEY. Hierocles Synecdimus et Notitiae κλπ. Berolini 1866, σ. 147, 149, 164 καὶ 165.

³ Αὐτόθι σ. 74. Οὐδὲν ἀτυχῶς τῶν Τακτικῶν τοῦ Θ' αἰῶνος ἀναγράφει ἐπισκοπὰς τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ ἐπομένως καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ἀναφέρονται μόνον αἱ ἐπισκοπαὶ τῆς Κρήτης, ἧτις ρητῶς ὀνομάζεται ἀρχιεπισκοπὴ καὶ ἀναγράφεται μεταξὺ τῶν μητροπόλεων.

⁴ Πρβλ. Γερ. I. ΚΟΝΙΔΑΡΗ ἐνθ. ἀνωτ. σ. 3 καὶ 8.

⁵ Αὐτόθι σ. 62.

παρέστη Μητροπολίτης Ἀθηνῶν. Πάντως ἔσχυε τότε ἡ «τάξις» ἡ διασωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Παρισινοῦ Κώδικος.

Γ' Τὰ Ἐπιγραφικὰ χαράγματα τοῦ Παρθενῶνος.

Κατὰ τὰ ἐπιγραφικὰ ὅμως χαράγματα εὑρισκόμενα ἐπὶ τῶν ραβδώσεων τοῦ κίονος τοῦ περιστυλίου τῆς Δυτικῆς εἰσόδου τοῦ Παρθενῶνος, αἱ Ἀθηναὶ ἐγένοντο Μητρόπολις πολὺ ἀργότερον. Τὸ σχετικὸν ὕλικόν παρέχει τὴν ἐξῆς εἰκόνα¹.

Μέχρι τέλους περίπου τοῦ πρώτου τετάρτου τοῦ 9ου αἰῶνος φέρονται οἱ ἀρχιερεῖς Ἀθηνῶν εἰς τὰ χαράγματα ὡς ἀπλοῖ ἐπίσκοποι (τελευταῖος ὁ Δημήτριος ὁ Α')². Κατωτέρω παρέχομεν τὰ ὀνόματα καὶ τοὺς τίτλους τῶν ἀρχιερέων χρησίμους διὰ τὴν λύσιν τῆς διαφωνίας τῶν πηγῶν.

Ἀρχιεπίσκοπος Γερμανὸς 841 ἐκ χαράγματος πρῶτος φέρων τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου.

Ἀρχιεπίσκοπος Κοσμᾶς (καθιέρωθι μετὰ τὸ 867 μ. Χ.)

» Δημήτριος ;

» Γαβριήλ ;

Ἀρχιεπίσκοπος ἢ Μητροπολίτης Νικήτας ὁ Α', ὅστις ἐν μὲν τοῖς χαράγμασι φέρεται ὡς ἀρχιεπίσκοπος, ἐν δὲ τοῖς πρακτικοῖς τῆς Ψευδογδόης Οἰκ. Συνόδου (869) ὑπογράφεται ὡς Μητροπολίτης³, ἐν ᾧ εἰς σωζόμενον μολυβδόβουλον ὡς ἐπίσκοπος (+881;)⁴.

Μητροπολίτης Σάββας Α' 879⁵. Οὗτος παρέστη εἰς τὴν Η' Οἰκ. Σύνοδον⁶.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀναστάσιος (+889 ἐκ χαράγματος)

» Σάββας <ὁ β'> (+914 »

» Γεώργιος (+922 »

» Νικήτας <ὁ β'> (+927 »

» Κωνσταντῖνος⁷ (+965;) »

¹ ΑΝΤΩΝΙΝΟΥ ἐνθ. ἀνωτ. σ. 58-66.

² Αὐτόθι σ. 64.

³ Αὐτόθι σ. 63, Mansi 16, 37. Πρόκειται περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Δυτικῶν ἀριθμουμένης ὡς Η' Οἰκ. Συνόδου, καὶ οὐχὶ περὶ τῆς παρ' ἡμῖν φερομένης ὡς Η' (Εὐρετήριον Μεσ. μνημείων τεύχος Α' σ. 22), ἥτις συνήλθεν ἐν Κ/πόλει τῷ 879 (ιγ' ἐν Κ/πόλει, πρβλ. Ἐλευθερουδάκη, 8.)

⁴ Νομίζω ὅτι ἡ χρονολογία αὕτη εἶναι προβληματική, διότι ὁ ἐπόμενος Μητροπολίτης φέρεται ἀντιπροσωπεύων τὰς Ἀθήνας ἐν τῇ Συνόδῳ τοῦ 879. Ἐπ' αὐτοῦ θα ἐπανέλθω ἀργότερον.

⁵ Τὸν Μητροπολίτην τοῦτον δὲν ἀνεῦρον ἀλλαχοῦ. Πιστεύω ὅτι ἡ μὴ ἀναγραφή του εἰς τοὺς καταλόγους ὀφείλεται ἴσως εἰς τὴν (ἐσφαλμένην) ἀντίληψιν, ὅτι εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Σάββαν τὸν β' (πρβλ. κατωτέρω).

⁶ Mansi, 17^a-18^a, 373.

⁷ Ἡ σειρὰ καὶ τινες χρονολογίαι τοῦ εὐρετηρίου τῶν Μεσ. Μνημείων (σ. 22) εἶναι ἀνακριβῆς ἐν προκειμένῳ.

Μητροπολίτης	Φίλιππος	(+ 981	ἐκ χαράγματος
Μητροπολίτης	Θεοδήγιος	(+ 1007	» κ. ο. κ.

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος προκύπτει, ὅτι κατὰ τὰ ἐνεπίγραφα χαράγματα αἱ Ἀθῆναι πρέπει νὰ προήχθησαν εἰς «ἀρχιεπισκοπὴν» μεταξὺ τῶν ἐτῶν 819 καὶ 841, διότι ὁ κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 819 (ΣΚΖ') ἀποβιώσας Ἱεράρχης τῶν Ἀθηνῶν Ἰωάννης ὁ δ' ἦτο «ἀγιώτατος ἐπίσκοπος», ἐν ᾧ ὁ κατὰ Δ/βριον τοῦ 841 ἀποβιώσας Γερμανὸς γράφεται «ὁ ἅγιος Χριστοῦ λάτρης καὶ ἡμῶν ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν»¹. Ἐπίσης ἐξάγεται ἐκ τῶν χαραγμάτων, ὅτι πρῶτος ὁ Ἀθηνῶν Φίλιππος, ἀποβιώσας τῷ 981 ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ Μητροπολίτου! Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς δεικνύεται πόσον ἐσφαλμένον εἶναι τὸ νὰ ἐξετάζωμεν τὸ ζήτημα τῆς προαγωγῆς τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τῶν χαραγμάτων καὶ ἐπὶ μιᾷ ὀρισμένης ἐννοίας τοῦ ὅρου «ἀρχιεπίσκοπος», διότι ἐκτὸς τοῦ Παρισινοῦ Τακτικοῦ οὐ μόνον τὰ Τακτικὰ τοῦ Λέοντος Σοφοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἀναγράφουσιν τὰς Ἀθήνας ὡς 28^η Μητρόπολιν², ἀλλὰ καὶ τὰ πρακτικὰ τῶν Συνόδων Ψευδογδόης (869-70) καὶ ὀγδόης (879) ρητῶς ἀναφέρουσιν Μητροπολίτας Ἀθηνῶν³, ἐνῷ τὰ χαράγματα φέρουσι τὰ αὐτὰ πρόσωπα ὡς «ἀρχιεπισκόπους»! Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν Συνόδων εὗρισκεν τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς «ἡ τάξις», ἣν καθορίζουν τὰ ἐπίσημα ἐκεῖνα κείμενα, τὰ τακτικά. Οὕτως ἔχομεν τὸν Νικήταν τὸν α' παραστάντα εἰς τὴν πρώτην καὶ Σάββαν τὸν α' παραστάντα εἰς τὴν ἐτέραν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσων Συνόδων ἐπὶ Ἰγνατίου καὶ Φωτίου, οἵτινες ἀποκαλοῦνται ρητῶς Μητροπολίται. Ἐν τούτοις ὅμως κατὰ τὰ χαράγματα καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες φέρουν τὸν τίτλον τοῦ ἀρχ/που, ἀλλὰ οὐχὶ μὲ τὴν διασάφησιν «αὐτοκεφάλου». Ἐρωτᾶται λοιπὸν ἐὰν εἶναι δυνατόν συμφώνως πρὸς τὰ χαράγματα νὰ τεθῇ τόσον ἀργὰ ἢ προαγωγὴ τῶν Ἀθηνῶν εἰς Μητρόπολιν καὶ ἐὰν ἔχωμεν ἄλλοθεν μαρτυρίας περὶ τῆς τυχόν προαγωγῆς Ἀθηνῶν εἰς αὐτοκέφαλον Ἀρχ/πὴν. Διὰ νὰ λύσωμεν τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι ἀνάγκη πρῶτον μὲν νὰ καθορίσωμεν τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ Notitiae Episcopatum διὰ τὸ ζήτημα τοῦ τίτλου καὶ τῆς «τάξεως» ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ μιᾶς ἐπισκοπῆς καὶ δεύτερον τὴν σημασίαν τοῦ τίτλου «ἀρχιεπίσκοπος» γενικῶς καὶ εἰδικώτερον ἐνταῦθα.

Τὰ ἐπίσημα ἐκκλ. Τακτικὰ ἢ Ἐκθέσεις ἀποτελοῦν, ὡς εἶδομεν, τὰ κείμενα ἐκεῖνα, τὰ διατηρούμενα εἰς τὸ Πατριαρχικὸν Ἀρχεῖον, εἰς τὰ ὅποια περιλαμβάνεται ἡ ἐπίσημος καὶ ἀκριβὴς «τάξις» τῶν Μητροπόλεων, τῶν αὐτοκεφάλων ἀρχ/πῶν καὶ τῶν ἐπισκοπῶν τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν. Τὰ πλεῖστα δὲ τῶν

¹ Ἀντωνίνου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 62-64.

² ΓΕΡ. Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ: Τακτικά, Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαιδεία, 22, σ. 756.

³ ΜΑΝΣΙ: ἐνθ. ἀνωτ.

τακτικῶν¹, ὧν διεσώθησαν μέχρι ἡμῶν τὰ κυριώτερα, περιέχουσι τὰς Μητροπόλεις εἰς τὴν θέσιν αὐτῶν τὰς αὐτοκεφάλους ἀρχ/πᾶς ὁμοίως κλπ., διότι κυρίως ταῦτα κάμνουν ὀρθὴν χρῆσιν τῶν ὄρων Μητροπολίτης κλπ. Ἐνῶ λοιπὸν τοιοῦτον ἔχουσιν σκοπὸν τὰ ἐπίσημα ἐκκλ. Τακτικά, τὰ ἐπιγραφικὰ χαράγματα τοῦ Παρθενῶνος κύριον σκοπὸν ἔχουσιν νὰ μᾶς πληροφορήσουν τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἡμερομηνίαν τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχιερέως τῶν Ἀθηνῶν, οὐχὶ δὲ τὸν ἀκριβῆ τίτλον. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχωμεν καὶ τὸν ὀρθὸν τίτλον εἰς αὐτά. Ἐπομένως ἡ τυχὸν διαφωνία πρὸς τὴν ἐπίσημον πηγὴν τῶν τακτικῶν, ἅτινα ἐν προκειμένῳ φέρουν τὰς Ἀθήνας ὡς Μητρόπολιν μετὰ τῶν ἐτῶν 733-746, δέον νὰ ἀναζητηθῇ εἰς ἄλλους λόγους. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς ἔχει τὴν θέσιν τοῦ τὸ ζήτημα τῆς ἐννοίας τοῦ τίτλου Ἀρχ/πος. Πρὸ τούτου ὅμως δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι μέχρι τοῦ ἔτους 733 αἱ Ἀθηναίως καὶ ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ σημερινὴ Ἑλλάς μετὰ τῆς Κρήτης (τὸ Ἰλλυρικόν) ὑπήγοντο ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν Δύσιν, ἥτοι ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Ρώμης.

Ἐν Ἀνατολῇ ἡ καλλίτερον ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἔφερον ἐν ἀρχῇ ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἵνα δείξῃ, ὅτι ἔκειτο ὑπεράνω τῶν Μητροπολιτῶν. Ἐνεκα τούτου μετεδόθη ὁ τίτλος τάχιστα εἰς τοὺς ἐξάρχους (τοὺς μετὰ ταῦτα Πατριάρχας) τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην ἠδύνατο νὰ καλῆται ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὁ Θεσσαλονίκης², ὅστις ὑπήγετο εἰς τὴν Δύσιν. Ἐν τῇ αὐτῇ Ἀνατολῇ ἀνεπτύχθη καὶ δευτέρα, ἀληθῶς περίεργος καὶ ἀξία νὰ μελετηθῇ³, σημασία ἡ τοῦ αὐτοκεφάλου ἀρχιεπισκόπου, ἥτοι τοῦ ἐπισκόπου ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἐν ᾧ ἀνῆκε εἰς μίαν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν γεωγραφικῶς, ὑπήγετο διοικητικῶς οὐχὶ εἰς τὸν Μητροπολίτην τῆς περιφερείας, ἀλλ' ἀπευθείας εἰς τὸν Πατριάρχην. Εἰς τὴν Δύσιν ὅμως ἔχομεν τὸν τίτλον τοῦ ἀρχ/που (Archevêque, Erzbischof) ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τοῦ Μητροπολίτου⁴. Ἐπομένως δέον νὰ θεωρηθῇ, ὡς

¹ Ἐξάίρεσιν ἀποτελοῦν τὰ τακτικά τοῦ Θ' αἰῶνος.

² ΓΕΡ. I. KONIDARH : ἐνθ. ἀνωτ. σ. 39 καὶ 41 (ὑποσημ. 8).

³ Λέγω περίεργος, διότι εἶναι ἀπορίας ἄξιον πῶς ἐδέχθησαν οἱ ἑξάρχαι—ἀρχιεπίσκοποι νὰ χρησιμοποιοῦνται ὁ τίτλος τῶν παρ' ἀπλῶν ἐπισκόπων, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο νὰ κληθῶν τὸ πολὺ αὐτοκέφαλοι ἐπίσκοποι (ὁ τίτλος αὐτοκέφαλος δὲν εἶναι ἐνταῦθα κυριολεκτικῶς) ἢ καλλίτερον Πατριαρχικοὶ Ἐπίσκοποι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἄλλους τοὺς ὑπαγομένους κανονικῶς εἰς τὸν Μητροπολίτην τῆς περιφερείας.

⁴ Πρβλ. τὸ ἄρθρον Erzbischof (ἀρχιεπίσκοπος-μητροπολίτης) ἐν Wetzer und Welte's Kirchenlexikon IV, στίλῃ 866 καὶ Mansi 12,994 ἐνθα περὶ τοῦ Μητροπολίτου Σαρδηνίας (Γ. Κονιδάρη ἐνθ. ἀνωτ. πίναξ α'). Εἶναι ἀκριβῶς ἀξιοσημείωτον, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀνατολῇ καὶ δὴ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς φερομένης παρ' ἡμῖν ὡς 8ης Οἰκ. Συνόδου (Mansi 17^a-18^a σ. 373) γίνεται χρῆσις τοῦ τίτλου ἀρχιεπίσκοπος διὰ τοὺς Μητροπολίτας, «τῶν τε Θεοφιλεστάτων φημὶ δὴ Προκοπίου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καπαδοκίας, Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου . . . Σάββα Ἀθηνῶν κλπ.».

δεδομένον, ὅτι ἐν τῇ Δύσει ὁ Κορίνθου π. χ. ὠνομάζετο ἀρχ/πος ἦτοι Μητροπολίτης. Οὕτω δὲ καὶ οἱ ἐπίσκοποι Ἀθηνῶν τῶν μεταγενεστέρων χρόνων καίτοι ἦσαν Μητροπολίται, φαίνεται πιθανώτατον ὅτι ἡγάπων νὰ φέρουν τὸν τίτλον τοῦ ἀρχ/που, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν τοπικὴν (δυτικὴν) παράδοσιν ἐσήμαινε τὸ αὐτὸ πρὸς τὸν Μητροπολίτην. Ὁ ἐπίσημος τίτλος τοῦ Μητροπολίτου φαίνεται, ὅτι ἡργήσε νὰ καθιερωθῇ κοινῶς, ὅπως καὶ σήμερον γράφεται εἰς ἡμερήσιον τύπον καὶ λέγεται εἰς τὰς συνομιλίας ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν ἀπλῶς Μητροπολίτης, ὡς ἐκαλεῖτο πρὸ τοῦ 1923. Ὅτι δὲ τὸ πρᾶγμα ἔχει οὕτω δεικνύει τὸ γεγονός καθ' ὃ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Νικήτας α' φέρεται, ἐν μὲν τοῖς χαράγμασι ὡς ἀρχιεπίσκοπος, εἰς δὲ τὰ πρακτικὰ τῆς ψευδοδόξης Οἰκ. Συνόδου (869-70) ὡς Μητροπολίτης, οἷος καὶ πράγματι ἦτο. Εἰς σωζόμενον δὲ μολυβδόβουλον φέρεται ὡς ἐπίσκοπος. Τοῦτο τὸ τελευταῖον δὲν ἔχει σημασίαν, διότι ἀπαντᾷ πολὺ συχνὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πρακτικὰ τῶν Οἰκ. Συνόδων, ὅπου οἱ Ἱεράρχαι τῆς «τάξεως Προκαθεδρίας τῶν Μητροπόλεων» ἀναγράφονται, ὡς «ἐπίσκοποι τῆς Μητροπόλεως» ἢ ἀπλῶς «Ἐπίσκοποι»¹. Ὅτι λοιπὸν τὰ χαράγματα τοῦ Παρθενῶνος καὶ μία ὠρισμένη ἔννοια τοῦ τίτλου Ἀρχ/πος δὲν δύνανται νὰ ἀποτελέσουν τὴν μόνην πηγὴν διὰ τὴν ἐξακριβῶσιν τῆς ἐκκλ. προαγωγῆς τῶν Ἀθηνῶν, δεικνύεται οὐ μόνον ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης σημασίας τοῦ τίτλου ἀρχ/πος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι εἰς οὐδὲν χάραγμα ὑπάρχει παρὰ τὴν λέξιν «ἀρχιεπίσκοπος» ὁ ὅρος «αὐτοκέφαλος», ὡς ὠνομάζοντο μετὰ τὸ 733 ἐπίσκοποι τινες τῆς Ἑλλάδος, (πρβλ. πίνακα Β' παρ' ἐμοί) καὶ ὡς ὑποτίθεται ὑπὸ τινων, ὅτι ἦτο ὁ Ἀθηνῶν κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω νομίζω, ὅτι τὴν ἐξήγησιν ἡμῶν περὶ τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ τίτλου ἀρχιεπίσκοπος παρὰ τισι τῶν Ἀρχιερέων τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ μετὰ τὴν προσάρτησιν αὐτῶν εἰς τὸ Π/χεῖον Κ/πόλεως μᾶς τὴν παρέχουν τὰ Τακτικὰ τοῦ 9^{ου} αἰῶνος, τὰ ὁποῖα καίτοι δὲν δεικνύουσι, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἐπίσημον τάξιν ἐν τούτοις μᾶς παρέχουν βοήθειαν εἰς τὸ ἡμέτερον ζήτημα. Ἐν τοῖς τακτικοῖς τούτοις (ὑπ' ἀριθ. 6,8 καὶ 9)² ἀναγράφονται ἐν τῇ «τάξει τῶν Μητροπολιτῶν» (μὴ ἀριθμούμενοι ἐν αὐτῇ) καὶ δὴ μετὰξὺ τοῦ Χαλκηδόνος (Θ) καὶ Πομφυλίας (Ι) τόσον εἰς τὸ συνταγμάτιον ὅσον καὶ

¹ Οὕτω ἐν τῇ Δ' Οἰκ. Συνόδῳ (451) καὶ αὐτὸς ὁ Πατριάρχης Ἀνατόλιος λέγεται ἀπλῶς ἐπίσκοπος Κ/πόλεως κλπ. Mansi 7,429 καὶ ἐξακολουθοῦν, «... Κυριακὸς Ἐπίσκοπος Ἡρακλείας Μητροπόλεως ὁρίσας ὑπέγραψα, Ἐλευθέριος ἐπίσκοπος Μητροπόλεως Χαλκηδόνος...» Εἰς τὴν Ζ' Οἰκ. Σύνοδον (787) ὡσαύτως ὠνομάζονται ἐπίσκοποι οἱ Μητροπολίται (Mansi 12,994), ἦτοι «... Ἀγαπίου ἐπισκόπου Καισαρείας...» καὶ περαιτέρω λέγεται «Ἐπιφανίου διακόνου τῆς Ἐκκλησίας Κατάνης καὶ τόπον ἐπέχοντες Θωμᾶ ἀρχιεπισκόπου Σαρδηνίας», ἦτις ἦτο Μητρόπολις (πρβλ. Γ. Κονιδάρη ἐνθ. ἀνωτ. πίναξ α') καὶ ἐν τῇ Δύσει ὑπῆρχε τοιαύτη συνήθεια πρβλ. Collectio Avellana 35, I σ. 299.

² Parthey, σ. 146, 162, 170 ἐξ. 185 ἐξ. Γενικῶς περὶ τῶν Τακτικῶν τοῦ 9^{ου} αἰῶνος πρβλ. Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπαίδεια, 22, σ. 756 στηλ. 3.

εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ Μητροπολίται Κρήτης, Κορίνθου, Σικελίας καὶ Θεσσαλονίκης μὲ τὸν τίτλον, «καὶ ἀπὸ τούτων¹ οἱ ἀρχιεπίσκοποι». Τοῦτο οὐδὲν ἕτερον δύναται νὰ σημαίνει παρὰ ὅτι ὁ ἰδιώτης συντάκτης τῶν Τ. ἀπονέμει μὲν αὐτοῖς κατὰ κρατοῦσαν ἀκόμη παράδοσιν τὸν τίτλον τοῦ ἀρχ/που, ἀλλὰ θεωρεῖ τούτους Μητροπολίτας, δι' ὃ καὶ θέτει αὐτοὺς ἐντὸς τῆς τάξεως τῶν Μητροπολιτῶν. Ἐὰν ἐθεώρει τούτους αὐτοκεφάλους Ἀρχ/πους θὰ τοὺς ἀνέγραφε εἰς τὴν εὐθὺς κατωτέρω ἀκολουθοῦσαν σχετικὴν τάξιν. Αἱ Ἀθῆναι ὅμως κατατάσσονται εἰς τὸ τέλος τῶν Μητροπόλεων ὑπ' ἀριθ. λε'². Ἐκ τῶν ἀνωτέρω νομίζω, ὅτι δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πιθανὴ ἡ γνώμη καθ' ἣν πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι αἱ Ἀθῆναι προήχθησαν εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν δῆλα δὴ εἰς Μητρόπολιν ἴσως καὶ πρὸ τῶν ἐτῶν 733-746, ὅτε συνετάγη ἡ τάξις τοῦ Κώδικος 1555^Α καὶ εἰδικῶς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 692-733. Ἀκριβῶς δὲ διότι ὁ Ἀθηνῶν ὡς δυτικὸς ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ Archiepiscopus ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ Μητροπολίτου εἰσῆλθε εὐθὺς μετὰ τὴν ἔνωσιν (733) εἰς τὴν Μητροπολιτικὴν τάξιν τοῦ Π/χείου, ἐξηκολούθησε δὲ μετὰ ταῦτα νὰ ἀποκαλῆται Ἀρχ/πος. Δυσχέρειαν μόνον παρέχει τὸ ὅτι δέκα περίπου ὀνόματα Ἱεραρχῶν διασωθέντα εἰς τὰ χαράγματα φέρουσιν τὸν Ἀθηνῶν μὲ τὸν τίτλον τοῦ Ἐπισκόπου. Τοῦτο ὅμως ὡς εἶδομεν δὲν δύναται νὰ ἀνατρέψῃ τὴν ἐπίσημον τάξιν τῶν Ἐκκλ. Τακτικῶν, τοῦ Παρισινοῦ, τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ τῶν Συνόδων, διότι καὶ αὐτοὶ οἱ Μητροπολίται ὀνομάζονται πολλὰκις ἀπλῶς ἐπίσκοποι (πρβλ. ὑποσημ. 1 τῆς σ. 291).

Κατὰ ταῦτα δεόν νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον, ὅτι αἱ Ἀθῆναι προήχθησαν κατ' εὐθείαν ἀπὸ ἐπισκοπῆς εἰς Μητρόπολιν κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ζ' ἢ (733-746) τὰς ἀρχὰς τοῦ Η' αἰῶνος, ὅπερ καὶ πιθανώτερον, ἔνεκα τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπισκόπων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἐν γένει τοῦ Χριστιανισμοῦ³. Ἐπίσης ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξαν αὐτοκέφαλος Ἀρχ/πή. Αἱ πρῶται αὐτοκέφαλοι ἀρχ/παὶ ἐν Ἑλλάδι ἐγένοντο αἱ Πάτραι καὶ ἡ Ἀρκαδία⁴(:). Τὰ χαράγματα λοιπὸν σχετικὴν μόνον ἀξίαν δύνανται νὰ ἔχουν διὰ τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουσιν αἱ Notitiae.

¹ Ἐννοεῖται «τῶν Μητροπολιτῶν».

² Parthey σ. 147 καὶ ἄλλαχοῦ· ἐνταῦθα ὑπάρχει μία δυσχέρεια εἰς μίαν διπλογραφίαν, διότι αἱ Ἀθῆναι ἀναγράφονται εἰς τὰ Τακτικά ὑπ' ἀριθ. 6 καὶ 8 καὶ ὡς αὐτοκέφαλος ἀρχ/πή καὶ ὡς Μητρόπολις. Τοῦτο δεόν ν' ἀποδοθῇ εἰς τὴν παρεξήγησιν τοῦ τίτλου ἀρχ/πος ἀπὸ τὸν ἰδιώτην ἀντιγραφέα.

³ ΓΕΩΡΓ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ: Αἱ Χριστιανικαὶ Θῆβαι τῆς Θεσσαλίας καὶ αἱ Παλαιοχριστιανικαὶ Βασιλικαὶ τῆς Ἑλλάδος Ἀθῆναι 1929, ΓΕΡ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ: ἔνθ. ἀνωτ. σ. 60 ἐξ.

⁴ Αὐτόθι πῖναξ Β'. Κατόπιν τούτου δὲν ἔχω κανένα λόγον νὰ ἐξετάσω τὰς διαφόρους διατυπώσεις γνώμας περὶ τοῦ χρόνου τῆς προαγωγῆς τῶν Ἀθηνῶν εἰς Μητρόπολιν περὶ ὧν παρέχει ἡμῖν συνοπτικὴν ἔκθεσιν ὁ κ. Ν. ΒΕΗΣ ἐν τῷ Ἑγκυκλ. Λεξ. Ἑλευθερουδάκη, 1, σ. 364-65.